

## FOLKLORA BAĞLILIQ

Ebukef EZİMLİ

Bedii yaradıcılıqda en yaşarı xatt-xalq yaradıcılığına, folklorla bağlı xatdır. XX. yüzilliyin 20 ci illerden başlayaraq, edebiyat siyasi meydanlara çekildikçe ne qeder öz ideya , bedii-estetik çəkisini, poetik maxsusluğunu itirmişse, xalq hayatını, məişetine, ma'nevi-exlaqi aleminə üz tütüqca, öz me'yarını və ruhunu o qadar saxlamağa çalışmışdır. Bu ma'nada bedii sənətlə elmi fikir arasındakı əlaqələr edebiyatşünas alimlərin diqqət mərkəzində olmuşdur.

20-ci illər ictimai-siyasi meydana yeni hökm və qaydalar gətirdi. Bu hökmlər edebiyatın, bedii sənətin üzərində də öz meydanını genişləndirdi. Bu dövrdə yaradıcılığa başlayan şairlər sözün poetikasına, lirizminə yox, siyasi mövqeyinə, ideyasına görə qiymətləndirilir.

En yeni dövr Azərbaycan poeziyasının təşəkkülü və inkişafı mənzərəsini gözümüzə önünə gətirərk, xalq şairi Osman Sarıvelli'nin /1905-1990/ adını çəkmək olmaz. Osman Sarıvelli şəxsiyyətinin və poeziyasının əsas ideoloji və bedii-estetik xətti-folklorla bağlı olub.Bu anlamda, Naxçıvan Dövlət Universitetinin professoru, uzun illərdir folklorla əit axtarırları, apararı, bedii yaradıcılığın folklorla əlaqədar prinsiplərini tədqiq əden Məhərrəm Cəferovun da özünəməxsus xidmətləri vardır.

Prof. Məhərrəm Cəferov neçə illərdir xalq Şairi Osman Sarıvelli'nin yaradıcılığı ilə bağlı tədqiqatlar aparır. Onun bu günlərdə Bakıda nəşr ədilen "Xalqla bağlı sənətkar" (Baku, 1996) kitabı da bu sahədə aparılan səriyə tədqiqatların nümunəsidir. Məhərrəm Cəferov 25 ilə yaxındır ki, Naxçıvan Dövlət Universitetinin ədəbiyyat bölməsində işləyir. 70-ci illərdən mətbuatda 60-dən artıq elmi məqələləri dərc ədilmiş, beş kitabı nəşr olunmuşdur. İndi universitedə Humaniter fakultətin dekanıdır.

Xalq yaradıcılığına, folklorla bağlılıq onun elmi axtarırlarının əsas istiqaməti olub. "Azərbaycan folkloru antologiyası" səriyəsindən buraxılan birinci cildin"Naxçıvan folkloru"/ nəşr ədilməsində xüsusi xidmətləri var. Xalq yaradıcılığı nümunələrinin xeyli hissəsini o toplamışdır. Antologiyaya 1984-cü ildə işıq üzü görmüşdür. Buradakı nümunələr janr və mövzu xüsusiyyətlərinə; ideya prinsiplərinə görə Azəri türklərinin milli-mənevi dünyasının özünəməxsus cəhətlərini əks etdirir.

Folklor milli-mənevi ələmin ifadəsi olmaqla, daimi, beşəri xətdir. Sovyet dövründə milli ədəbiyyatlara, yazıçı və şairlərə qarşı sərte təzyiqlər folklorun yayılmasında, təbliğində də əsas əngəlli çəvrilmişdir. Digər bir tərəfdən folklorla üz tutmaq, ona sөykənmək həm də təzyiqlərdən uzaqlaşmaq me'yarı olub. Uzun illərin milli təzyiq və məhrumiyətlərdən folkloru, xalq yaradıcılığı ruhunu ön xəttə çıxarmaqla uzaqlaşdırmaq olardı. Bu mənada M. Cəferov da şair O. Sarıvelli yaradıcılığının folklorla, xalq yaradıcılığı ruhu ilə bağlı xüsusiyyətlərini tədqiqat obyektinə etmişdir. M.Cəferovun O.Sarıvelli yaradıcılığını tədqiq etməsi təsadüfi deyildir. "Osman Sarıvelli və işıq yaradıcılığı"/Baku, 1981/kitabı araşdırmaların uğurlu yekunu idi.

Məhərrəm Cəferov öz araşdırmalarında O.Sarıvelli və xalq yaradıcılığı, folklor problemlərinə hansı bucaqlardan yanaşmışdır. Osman Sarıvelli, hər şeydən əvvəl, 1920-ci ildən başlayan ən Yeni dövr Azərbaycan poeziyasının yaradıcılarından olub. Şairin uğurları, ideya-estetik və poetik axtarırları, qağçı və mərahətliqları sovyet cəmiyyətinin tələbləri, siyasi təzyiq və qəliblərə sıx bağlı olmuşdur. Tədqiqatda O. Sarıvelli'nin folklorla, xalq yaradıcılığı ilə əlaqəli və seçimi mövqeyi bir neçə istiqamətdən diqqət mərkəzinə çəkilmişdir: birincisi, folklorun O. Sarıvelli yaradıcılığında oynadığı rol, ikincisi, O. Sarıvelli'nin folklorla Məntəsibəti, üçüncüsü, folklorla və

xalq yaradıcılığına dövrün, ayrı-ayrı sənətkarların folklorla münasibətdə tutduqları mövqe və buna O. Sarıvəllinin münasibəti.

Problemlerin hamısı öz məzmun və ehatə dairəsinə görə maraqlı və tutarlıdır. Elmi, nəzəri estetik təhlil prinsiplərinin tam mə'nədə dolğun və ehatəli olmadığını nəzərdə saxlamaqla, araşdırmaların bədii-estetik istiqamətləri haqqında fikr söyləmək olar.

20-30-cu illərdə-hələ yaradıcılığının ilk mərhələsinə qədəm qoyduğu vaxt O. Sarıvəll kimi şairlərin yaradıcılıq ruhunu mövcud siyasi hökmlərin, kommünist ideologiyasının ritmi üstündə kökləmək tələbləri duyulurdu. Tədqiqatçı diqqəti buna yönəldir ki, O. Sarıvəll sonralar bu problemləri şərh edərkən öz elmi-ideoloji mövqeyini də əks etdirmiş olur. O. Sarıvəll 20-30-cu, 40-cı illərin ədəbi-siyasi mənzərəsi barədə yazır: "Bu cür tənqidçilərin/folklorla, xalq yaradıcılığına zidd mövqedə dayanmaların. E.Ə./yanında az qalır ki, zəngin folklorumuzun, mə'nəli nağıllarımızın, dəhiyəne dastanlarımızın, əhəngdar bəyatılarımızın, şirin qoşmalarımızın adını belə çəkmək olmasın".

Tədqiqatçıya görə, bütün bunlar O. Sarıvəll kimi şairlər üçün kəskin siyasi sədd idi. O. Sarıvəll öz şe'rləri ilə bu sədərdən keçməyə çalışıb və demək olar ki, ona da nail olub. Və bütün bu doktrinalardan, hökmlərdən ucedə durmaq öz şair mə'nəsinə, yaradıcılığında xalq ruhunu saxlamaq böyük hünər tələb edirdi. Bu mə'nədə Osman Sarıvəll öz xalqiliyinə, milliliyinə sadiq qaldı. Şe'rde forma, məzmun yeniliyi, orijinallıq onun yaradıcılıq dünyasında xüsusi cizgilərə çevrildi. Bütün bu məsələlərə elmi münasibət bildirmək, Osman Sarıvəll poeziyasının, Osman Sarıvəll şəxsiyyətinin təmliğini göstərmək üçün tədqiqatçı Mehərrəm Cəferov məsələlərə elmi-konseptual baxımdan yanaşmaq prinsipini qarşısını məqsəd qoymuşdur. Hər şeydən əvvəl, tədqiqatçı bu məsələyə diqqət yetirir ki, O. Sarıvəll şair kimi xalqidir; xalq ruhuna, psixologiyasına bələdlək və yaxınlıq onun şair mə'nəsinin, poeziyasının bədii-poetik, ideya-estetik qayesinə çevrilmişdir.

Başqa bir elmi istiqamət: M. Cəferov, hər şeydən əvvəl, şair O. Sarıvəllinin poeziyamızda, ədəbi mübarizə meydanında tutduğu mövqeni diqqət mərkəzinə çəkir O. Sarıvəlliyə xalq ədəbiyyatının keşiyində duran sənətkar kimi yanaşır. Onun böyüklüyünü və ədəbi-tarixi mövqeyini hər bir zamanın və mərhələnin tipoloji seçiyəsi, siyasi-ictimai tələbləri ilə bağlı kontekstdən araşdırır görkəmli ədəbiyyatşünas alimlərin, şair və folklorşünasların O. Sarıvəll haqqında dedikləri fikr və mülahizələrə istinad edir.

O. Sarıvəll yaradıcılığının əsas qayəsi realizmə bağlıdır. Bu məsələyə tədqiqatçı, şairin baxışları, elmi mövqeyi daxilindən yanaşaraq yazır: "Osman Aşıq Ələsgərin, Aşıq Şəmşirin, Aşıq Hüseyn Cavanın yaradıcılığında tez-tez rast gəldiyimiz ictimai matləblərdən, həyatı ideallarından dənışərken, ilk növbədə, Aşıq poeziyasında realizm məsələsinin hallerinə girişirdi" /sh.29/. Ümmumiyyətlə, O. Sarıvəll və xalq yaradıcılığı mövzusunə tədqiqatçı öz müşahidələri, elmi qənaətlərindən yanaşmış və bunun konkret elmi seçiyələrini verəbilmişdir.

Folklor və yazılı ədəbiyyat probleminə əsas istiqamətlərdən biri-hər hansı bir sənətkarın xalq yaradıcılığında bənrelənməsi məsələsidir. Tədqiqatçı bu məsələyə xüsusi qayğı ilə yanaşmışdır. O. Sarıvəllinin təşkilindəyi və bütün yaradıcılığı boyu üz tutduğu sahə-aşıq yaradıcılığı, aşıq şe'ri olub. Azərbaycan Dədə Qorqud, Qurbani, Aşıq Abbas Tufarqanlı, Sarı Aşıqdan üzü bəri bütün sənətkarları xalqın ruhunu, mə'nəvi dünyasını özündə yaşatmışdır. Tədqiqatçı haqq olaraq yazır ki, "xalqlilik və vətənpərvərlik ruhunda olan müasir Azərbaycan poeziyasını, onun nailiyyətlərini və ən yaxşı nümunələrini dastanlardan, və aşıq şe'rinə ayrı təsevür etmək çətindir"/sh.53/. Şe'rın sosial-ictimai qayəsi, forma-məzmun prinsipləri ilə bağlı uğurlar məhz bu söykə ilə əlaqədardır. M. Cəferov öz elmi mülahizərini bu istiqamət üzərində qurmaq, O. Sarıvəll poeziyasının bədii-poetik gücünə diqqət yetirmək üçün aşıq şe'rinə sənətkarlıq problemlərini ön xattə çıxarmışdır.

Prof. Muhərrəm Cəferov folklorla bağlı araşdırma və təhlillərində elmiliyə əsas diqqət yetirmiş, faktlara özünəməxsus marağ dairəsindən yanaşmışdır.

Bələliklə, folklor, xalq yaradıcılığı daimi və yaşar mövzu kimi, M. Cəferovu uzun müddət narahət etmiş və bu narahatlıqlar kontekstində bir alim, folklorşünas kimi o öz sözünü deməyə çalışmışdır.